

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
รากฐานของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

จัดทำโดย..ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต
รหัส 580348

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รากฐานของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

อุดม รัฐอมฤต¹

บทคัดย่อ

รัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ฉบับ พ.ศ.2540 ได้บัญญัติรับรองหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในระดับเดียวกับสิทธิและเสรีภาพ แต่โดยแหล่งที่มาของหลักการนี้มีคุณค่าที่เป็นแก่นสาระหรือรากฐานของสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์พึงมี ซึ่งอาจเรียกอีกอย่างได้ว่าเป็นสิทธิมนุษยชน แต่เป็นสิทธิมนุษยชนชนิดที่รัฐจะต้องผูกพันไม่ล่วงละเมิดคุณค่าเช่นนั้น โดยไม่ติดยึดว่าบุคคลนั้นเป็นคนชาติของรัฐนั้นหรือไม่ และไม่สนใจในความแตกต่างใดๆ เชิงคุณค่าซึ่งแต่ละวัฒนธรรมได้วางกรอบของบุคคลเอาไว้อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นชนชั้นวรรณะ ความยากดีมีจน สภาพทางกายภาพ สุขภาพ หรือความแตกต่างทางความคิดหรือความเชื่อใดๆ และโดยเหตุที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีลักษณะเช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชนจึงมีลักษณะไม่หยุดนิ่ง แต่เรียกร้องให้รัฐต้องให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของบุคคลในสภาวะการณ์ที่โลกและสังคมต้องปรับเปลี่ยนไปตามองค์ความรู้ของมนุษย์ในวิทยาการด้านต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมไปถึง ค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

คำสำคัญ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

รัฐธรรมนูญ

สิทธิและเสรีภาพ

สิทธิมนุษยชน

¹ น.บ. (ธรรมศาสตร์) น.ม.(กฎหมายมหาชน-ธรรมศาสตร์) ปริญญาเอกทางกฎหมายอาญา มหาวิทยาลัย Nancy II ประเทศฝรั่งเศส, รองอธิการบดีฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์ และศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 ซึ่งนอกจากได้รับรองสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญและสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหลายเรื่องให้เป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจนแล้ว รัฐธรรมนูญดังกล่าวยังได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้เป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในระบบกฎหมายไทยอีกด้วย และแม้ว่าหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเป็นหลักกฎหมายที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญไทยมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว แต่ก็ยังเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ² สำหรับบทความนี้จะได้ศึกษาประเด็นพื้นฐาน อันได้แก่ ความหมายและลักษณะทั่วไปของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่มาของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการใช้สิทธิเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

1. ความหมายและลักษณะทั่วไปของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในเชิงความหมาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีฐานที่มาจากการให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งอาจแยกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านหนึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ อีกด้านหนึ่งเป็นเรื่องคุณค่าในเชิงศีลธรรม³

(1) “ธรรมชาติของมนุษย์”⁴ ได้แก่ ลักษณะที่แท้จริงของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสภาพจิตใจและความต้องการจำเป็น (needs) ที่มุ่งใจมนุษย์ทำการใดๆ โดยทฤษฎีมนุษย์น่าจะเป็นอย่างเดียวกันไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด แต่ในทางปฏิบัติ พฤติกรรมของมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมด้วย

(2) “ศีลธรรม” ได้แก่ หลักที่ว่าด้วยความผิดชอบชั่วดีที่สังคมกำหนดให้สมาชิกยึดถือ ศีลธรรมสากลไม่มี นอกจากอนุমানเอาจากส่วนที่กำหนดไว้เหมือนกันในความประพฤติบางเรื่อง⁵

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทย⁶ มิได้ระบุเอาไว้ตรงๆ ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” นั้น มีฐานะเป็นสิทธิ อย่างไรก็ตาม มีบางมาตราซึ่งเมื่ออ่านรวมกันแล้วมีนัยสำคัญว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้รับความคุ้มครอง เช่น

² ดังจะเห็นได้ว่าแม้ในช่วงที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 ยังคงบัญญัติให้มีการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังความว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้”

³ โปรดดูรายละเอียดใน อุดม รัฐอมฤต และคณะ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม มาตรา 28 (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544)

⁴ พจนานุกรม ศัพท์ สังคมวิทยาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2524)

⁵ เฝิงอ้าง

⁶ ต่อไปนี้เมื่อกล่าวถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทยโดยมิได้ระบุเฉพาะเจาะจงว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใดแล้ว ให้เข้าใจว่าผู้เขียนประสงค์จะอ้างถึงบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 เพื่อแสดงให้เห็นตัวอย่างของหลักเกณฑ์ที่ประเทศไทยเคยให้การรับรองมาก่อนหน้าที่จะมีการยกเลิกเมื่อมีการยึดอำนาจโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 และในขณะที่เรียบเรียงบทความนี้กำลังมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรกันอยู่ก็ตาม ผู้เขียนก็เชื่อว่าคงยากที่จะมีการร่างรัฐธรรมนูญให้แตกต่างในสาระสำคัญกับที่เคยมีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550

มาตรา 4 บัญญัติว่า

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับการคุ้มครอง”

มาตรา 26 บัญญัติว่า

“การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ”

นอกจากนั้น มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บัญญัติว่า

“สิทธิมนุษยชน” หมายความว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม

ดังนั้น เมื่อพิจารณาเหตุผลการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้เป็นไปบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญประกอบกับเจตนารมณ์โดยรวมของรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ ซึ่งมุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ตลอดจนความเสมอภาคของประชาชน จึงอนุมานได้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นหลักการที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองเช่นเดียวกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรง ในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง ดังที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 27

สำหรับการวินิจฉัยว่าพฤติกรรมใดกระทบต่อหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ อาจแยกพิจารณาในสามประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก สิ่งนั้นมนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันหรือไม่

ประเด็นที่สอง ความรู้สึกทางด้านจิตใจของสังคมไทยในขณะนั้นสนับสนุนหรือโต้แย้งอย่างไร

ประเด็นที่สาม แนวทางที่สังคมอื่นที่มีประสบการณ์มาก่อนเป็นข้อพิจารณาประกอบ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ใช่สถานภาพที่ตายตัวแต่มีลักษณะผันแปร ดังนั้น ในการวินิจฉัยแต่ละครั้งแต่ละเรื่องจึงต้องมีคำอธิบายที่ชัดเจนต่อสังคม

ในการพิจารณาแนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น David Feldman เสนอให้พิจารณาเป็น 3 ประการ คือ (1) ศักดิ์ศรีของชนิดพันธุ์มนุษย์ทั้งปวง (2) ศักดิ์ศรีภายในชนิดพันธุ์มนุษย์ และ (3) ศักดิ์ศรีของปัจเจกชน⁷

(1) ศักดิ์ศรีของชนิดพันธุ์มนุษย์ทั้งปวง

เป็นมุมมองทางด้านภาวะวิสัย ได้แก่การแยกชนิดพันธุ์มนุษย์ออกจากชนิดพันธุ์อื่นๆ เช่น ลิง และโดยที่ “มนุษย์” เป็นสัตว์ประเสริฐมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสัตว์อื่นๆ จึงจำเป็นต้องรักษาบุรณภาพของชนิดพันธุ์เอาไว้มิให้กลายเป็นพันธุ์หรือสูญเสียลักษณะของชนิดพันธุ์

ในสหราชอาณาจักร มี “พระราชบัญญัติว่าด้วยการเจริญพันธุ์และตัวอ่อนของมนุษย์” ควบคุมดูแลการสอดแทรกของวิทยาการต่อการเจริญพันธุ์และสร้างพันธุ์กรรมของมนุษย์ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ

⁷ David Feldman, Human Dignity as a Legal Value, [1999] P.L.Winter@Sweet&Maxwell and Contributors, pp.682-687. อ้างใน อุดม รัฐอมฤต และคณะ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม มาตรา 28 (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544) หน้า 62-70.

ด้วยเจตนาธรรมดังกล่าว ความคิดของแพทย์ นักวิทยาศาสตร์และนักชีววิทยาที่ร่วมกันประกาศว่าจะทำการโคลนนิ่ง (Cloning)⁸ มนุษย์นั้นจึงถูกวิพากษ์วิจารณ์และโต้แย้งอย่างหนัก เพราะนอกจากจะมีปัญหาเรื่องความปลอดภัยของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นใหม่ด้วยวิธีนี้แล้ว ยังมีปัญหาเกี่ยวกับชีวจริยธรรม (Bioethics) ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

อนึ่ง ถ้าจะมองกาลข้างหน้า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามความหมายนี้อาจจะรวมถึงการวางหลักเกณฑ์ควบคุมนิเวศวิทยาและโภชนาการด้วย

(2) ศักดิ์ศรีภายในชนิดพันธุ์มนุษย์

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์มารวมกันเป็นกลุ่มกันได้เพราะมีอะไรบางอย่างหรือหลายอย่างเหมือนกัน และสมาชิกเห็นว่าเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ต้องบำรุงรักษา หวงแหวน หรือเชิดชูไว้ เช่น กลุ่มที่นับถือศาสนาเดียวกัน มีปรัชญาให้มนุษย์พึ่งตนเองและทำความดี จึงต้องการรักษาและเชิดชูแนวทางนี้ไว้ ถ้ามีบุคคลภายนอกกลุ่มโต้แย้งหรือเสียดสีก็จะทำให้สมาชิกในกลุ่มนั้นเกิดความรู้สึกร่วมกันว่าถูกลดคุณค่าหรือถูกย่ำยี เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุโรประหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เหล่านาซีอันประกอบด้วย เอส. เอส. (S.S.) และเกสตาโป (Gestapo) ได้ดำเนินวิธีการต่างๆ ที่มนุษย์ไม่พึงปฏิบัติต่อกันแก่ชนชาติยิว เช่น โกงหัวสตรี แล้วนำผมไปทอเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย โดยไม่คำนึงว่าผู้ที่เป็นเจ้าของผมเหล่านั้นจะหนาวเหน็บเพียงใดในฤดูหนาว หรือการใช้มนุษย์เป็นเครื่องทดลองยาโดยฉีดสารต่างๆ เข้าร่างกาย ส่วนผลร้ายที่เกิดแก่มนุษย์เหล่านั้น ไม่ว่าจะความพิการหรือความตาย เหล่านาซีไม่เคยสนใจ

(3) ศักดิ์ศรีของปัจเจกชน

แนวคิดในระดับปัจเจกชนบางส่วนเป็นเรื่องอัตวิสัย กล่าวคือ ความรู้สึกที่ตนเองมีอยู่และต้องการให้ผู้อื่นรู้ด้วย อันได้แก่ การประเมินค่าของตนเอง ทั้งนี้ อาจเนื่องจากความเชื่อว่าตนเองมีอะไรดีกว่าคนอื่น เมื่อตนรู้สึกว่าแตกต่างจากผู้อื่นในเชิงที่เหนือกว่าก็จะนำไปสู่ “การถือตัว” พฤติกรรมจึงเป็นไปในทำนองสื่อความหมายดังกล่าวเพื่อให้บุคคลภายนอกยอมรับ เช่น ถ้าบุคคลมีความสามารถทางกีฬาจนถึงระดับผู้ชนะเลิศ การประเมินค่าของตนเองก็คือฝีมืออยู่ในระดับแนวหน้า การถือตัวก็คือจะไม่ยอมเล่นกับฝีมือต่ำกว่ามาก

ศักดิ์ศรีของปัจเจกชนอาจเป็นเรื่องของภาวะวิสัยก็ได้ นั่นคือ ทำที่หรือทัศนคติของประชาชนทั่วไปที่มีต่อปัจเจกชนภายใต้กรอบของความคาดหวัง หรือบรรทัดฐานของสังคม การที่ต้องใช้เกณฑ์ของสังคมก็เพราะปัจเจกชนไม่สามารถใช้ดุลพินิจของตนได้ เช่น เด็กทารกหรือผู้ป่วยที่ยังมีลมหายใจอยู่ นอนนิ่งๆ แต่ตัดสินใจอะไรเองไม่ได้ ก็ขอบที่ให้มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บุคคลอื่นจะทำอะไรต่อเขาตามใจชอบไม่ได้

2. พัฒนาการของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้โดยลำพังตนเอง มนุษย์ไม่อาจแยกออกจากสังคมหรือรัฐได้ พัฒนาการในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพจึงได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นของสังคมหรือรัฐนั่นเอง ดังนั้น ในการพิจารณาถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพิจารณาถึงวิวัฒนาการการเกิดขึ้นของสังคมมนุษย์และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะกฎเกณฑ์ไม่ว่าจะเป็นศีลธรรมหรือกฎหมายเป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมมนุษย์ได้ร่วมกับกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติและเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ที่ยาวนานสืบต่อกันมา กระบวนการเหล่านี้ นักปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural law school) เชื่อว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเกิดจากการที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและจักรวาลซึ่งมีกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองโดย

⁸ การทำโคลนนิ่งเป็นการทำสำเนามนุษย์ขึ้นอันมิได้มีการผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ โดยเชื่อว่าจะสามารถถอดรูปของต้นแบบไว้

ไม่มีผู้ใดบงการ เป็นไปตาม “เหตุผลของเรื่อง” (natural of thing) ตามแนวทางนี้ มนุษย์ก็สามารถที่จะรู้และเข้าใจได้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่แน่นอน”

ในทางตรงกันข้าม สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) อธิบายว่ามนุษย์มีสิทธิหรือไม่นั้น จะต้องอยู่ที่ “กฎหมายบ้านเมือง” (positive law) บัญญัติถึงเรื่องนั้นๆ ไว้อย่างไร กล่าวคือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมีสิทธิกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่นั้นต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ การกระทำนอกเหนือกว่าที่กฎหมายกำหนดสิทธิไว้อาจเป็นความผิดได้ และในขณะเดียวกันบุคคลที่ใช้สิทธิเช่นว่านั้นจะกระทำการอันเป็นการกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลอื่นไม่ได้

ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 17-18 มนุษย์มีความสนใจในเรื่องของ “เหตุผล” (ซึ่งหมายถึง ความปราดเปรื่อง) และ “ธรรมชาติ” (ซึ่งหมายถึงสภาวะของสิ่งต่างๆ ที่เป็นอยู่) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะสร้างธรรมชาติของมนุษย์ได้เองด้วยการใช้เหตุผล

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ได้รับแรงบันดาลใจจากแนวคิดของ John Locke และแรงบันดาลใจจากการเคลื่อนไหวและการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงในประเทศสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส⁹ กล่าวคือเกิดจากแนวความคิดในเรื่องความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคล (individual autonomy) ในช่วงศตวรรษที่ 18 ซึ่งรวมกับแนวความคิดลัทธิ “สังคมนิยม” (Socialism) และ “รัฐสวัสดิการ” (Welfare State) “ลัทธิต่อต้านการล่าเมืองขึ้น” (Decolonization) และการแผ่ขยายของแนวคิดเรื่อง “รัฐธรรมนูญนิยม” (Constitutionalism) และการทำประกาศรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมือง (Bill of Rights) ในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่า สิทธิและเสรีภาพในสังคมตะวันตกนั้นเป็นสิ่งที่มิวิวัฒนาการมาจากการต่อสู้เรียกร้องของราษฎรเอง โดยเป็นการเรียกร้องเอาจากผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือกว่าทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นการต่อสู้กันในทางการเมืองระหว่างผู้อยู่ใต้ปกครองกับผู้ปกครองอันสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งในด้านความเชื่อ ศาสนา ความคิดทางการเมือง และสภาพแวดล้อมทางสังคมแห่งยุคสมัยนั่นเอง

ปรากฏการณ์ทางนิติศาสตร์ซึ่งแสดงโดยนัยว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีของปัจเจกชนที่มองเห็นได้ คือ ในสมัยโรมัน ได้แก่การดำเนินการทางกฎหมายกับผู้ที่ถูกกระทำ (actio iniuriarum) ลำดับต่อมาคือการอนุญาตให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาได้มีโอกาสดำข้อกล่าวหาในศาล ต่อจากนั้นก็มีการบัญญัติกฎหมายต่างๆ ที่คุ้มครองในกรณีการหมิ่นประมาทและการดูหมิ่น

ในกฎหมายระหว่างประเทศ ข้อ 3 ของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ.1950 ก็ได้บัญญัติห้ามการลงโทษหรือปฏิบัติต่อบุคคลอันเป็นการไร้มนุษยธรรม หรือการลดค่าของบุคคล (No one shall be subjected to ... or to inhumane or degrading treatment of punishment.)

ในปัจจุบันประเทศต่างๆ ในยุโรปได้ยกเลิกโทษประหารชีวิตกันไปมากแล้ว เพราะถือว่ามนุษย์ไม่ควรจะปฏิบัติต่อกันเช่นนั้น ซึ่งก็คือการยอมรับนับถือศักดิ์ศรีของมนุษย์ด้วยกันเอง

เมื่อใดก็ตามที่สังคมตระหนักถึงวาระที่จะต้องยอมรับนับถือศักดิ์ศรีของปัจเจกชนในเรื่องใด สังคมนั้นๆ ก็จะใช้กลไกที่ตนมีอยู่เพื่อให้ความคุ้มครอง ซึ่งถ้าเป็นเรื่องภายในของรัฐก็จะมีกรอบกฎหมายภายใน อาทิ การเข้มงวดกวดขันและการกำหนดหลักเกณฑ์การช่วยเหลือผู้พลัดถิ่นที่ไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ต่อไปให้จากไปโดยสงบหรือถ้าเป็นเรื่องระหว่างประเทศก็จะมีข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น กรณีที่มีการตรวจค้นอวัยวะเพศของเด็กหญิงอายุ 13 ปี ก่อนที่จะอนุญาตให้เข้าไปเยี่ยมญาติซึ่งเป็นนักโทษ คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นตามอนุสัญญา

⁹ โปรดดูรายละเอียดโดยย่อได้ใน นพนิธิ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2537), หน้า 36-48.

อเมริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1969 มีความเห็นว่าเป็นการละเมิดสิทธิในเกียรติยศและศักดิ์ศรีซึ่งได้บัญญัติรับรองไว้ในอนุสัญญาข้อ 11 (1) ว่า ทุกๆ คนมีสิทธิที่จะให้เกียรติยศได้รับการเคารพ และที่จะให้ศักดิ์ศรีได้รับการยอมรับนับถือ (Everyone has the right to have his honor respected and his dignity recognized)¹⁰

สำหรับสังคมตะวันออก แนวความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็มีมานานแล้วเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการดำเนินชีวิตภายใต้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาของไทยเรานั้น สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งคนไทยเรายึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพียงแต่ไม่ได้เรียกหลักการนั้นว่าสิทธิมนุษยชนเท่านั้นเอง ที่กล่าวเช่นนี้ เป็นการพิจารณาโดยไม่ได้ใช้การตีความความหมายของหลักการหรือแนวคิด แต่เป็นการพิจารณาที่วัตถุประสงค์และผลที่เกิดจากการปฏิบัติเป็นตัววัดที่สำคัญในการเปรียบเทียบโดยการยึดเอา “คุณค่า” อันมีแกนกลาง คือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นสำคัญ ในแง่สิทธิที่เคยยึดถือกันอยู่เดิมจึงอาจถูกหักล้างได้ถ้าหากว่าหลักการหรือสิทธิขั้นพื้นฐานที่รับรองกันเกิดขึ้นมาใหม่ หรือมีคุณค่าในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เหนือกว่า และในทำนองเดียวกัน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีลักษณะอันเป็นรากฐานมากกว่าก็ย่อมอยู่เหนือเรื่องของปัจเจกบุคคล

แต่เมื่อย้อนกลับมามองดูประวัติศาสตร์ของไทยแล้ว การต่อสู้ในลักษณะดังกล่าวในประวัติศาสตร์ไทยเรานั้นกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีเอาเสียเลย การดำเนินชีวิตของคนไทย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงดำเนินไปอย่างสงบเรียบร้อยและเรียบง่ายภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนา ดังนั้น การวางฐานทางความคิดในสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องสิทธิต่างๆ ในวิถีคิดอย่างเดียวกับสังคมตะวันตกะจึงยังไม่มี แต่ถ้าหากจะมีได้ ก็เป็นไปในลักษณะที่เป็นการนำเอาความหมายเรื่องสิทธิที่มีอยู่ในสมัยหลังอันเป็นความหมายอย่างตะวันตกไปใช้เทียบเคียงกับสิ่งที่ผ่านมาแล้วในประวัติศาสตร์ ซึ่งยังน่าสงสัยว่านั่นเป็นความหมายที่ถูกต้องหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ข้อความคิด (concept) เป็นสิ่งที่ผันแปร (dynamic) ไปได้ตามกาลเวลาและบริบท (context) ของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยเฉพาะรายละเอียดในแต่ละเรื่องนั้นคงเป็นการยากที่จะลงความเห็นว่าเป็นสิ่งเดียวกัน และการ “ถือว่าใช่” ก็ไม่ทำให้เป็นสิ่งเดียวกัน

เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือหากพิจารณาถึงความหมายของสิทธิตามอย่างตะวันตก สิ่งที่จะต้องตอบเป็นประการแรกก็คือ ในอดีตคนไทยเคยเรียกร้องสิทธิอะไรบ้างจากผู้ปกครอง คำตอบก็คือ “ไม่เคย” ที่กล่าวเช่นนี้ก็เนื่องจากในความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับผู้ปกครองในสังคมไทยนั้น มักกล่าวกันว่าผู้ปกครองซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยหลักทศพิธราชธรรม ด้วยความเมตตากรุณา และถือองค์พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่รักยิ่งของประชาชน ดังนั้น การเรียกร้องในลักษณะที่เป็นสิทธิเช่นเดียวกับตะวันตกจึงไม่มี

แต่เมื่อมีการเปิดประเทศเพื่อติดต่อค้าขายกับต่างชาติ อิทธิพลของต่างชาติและแนวความคิดแบบตะวันตกที่มากับการค้าขาย การศึกษาและวัฒนธรรม ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนไปมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีการผสมผสานแนวคิดและค่านิยมของต่างชาติมากขึ้น การเปรียบเทียบจึงทำให้เกิดความรู้สึกว่า “สิทธิ” เป็นสิ่งที่คนไทยสมควรเรียกร้องเอาจากผู้ปกครองเพราะว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์มีมาโดยธรรมชาติ

¹⁰ Report No. 38/96 of October 15, 1996, Case 10,506 X v. Argentina, (1996) 6 B.H.C.R. 314 para 93-94, อ้างใน Public Law 1999, หน้า 689.

3. การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ

โดยที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของไทยได้รับอิทธิพลจากรัฐธรรมนูญเยอรมัน ไม่ว่าจะเป็นการบัญญัติให้สิทธิและเสรีภาพผูกพันองค์กรของรัฐโดยตรง (รัฐธรรมนูญไทย มาตรา 27 - รัฐธรรมนูญเยอรมัน มาตรา 1 วรรคสาม) การบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (รัฐธรรมนูญไทย มาตรา 4 มาตรา 26 และมาตรา 28 - รัฐธรรมนูญเยอรมัน มาตรา 1 วรรคหนึ่ง) การให้หลักประกันสิทธิในทางศาล (รัฐธรรมนูญไทย มาตรา 28 วรรคสอง - รัฐธรรมนูญเยอรมัน มาตรา 19 วรรคสี่) เป็นต้น ทั้งสภาพปัญหาของไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับรัฐธรรมนูญไวมาร์ของเยอรมนี ดังนั้น การนำบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไปใช้ให้มีผลในทางปฏิบัติ หรือการตีความศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ จึงควรศึกษาแนวทางในการใช้และการตีความจากประเทศในยุโรปที่เป็นต้นแบบในเรื่องดังกล่าวเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย¹¹

3.1 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศในยุโรป

รัฐธรรมนูญเยอรมันลงวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ.1949 ซึ่งในอารัมภบทได้กล่าวถึงความตระหนักสำนึกของชาวเยอรมันต่อการเกิดสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ได้มีการบัญญัติรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 1 (1) ความว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะถูกล่วงละเมิดมิได้ การเคารพและคุ้มครองเป็นหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจแห่งรัฐทั้งปวง”¹²

ศาลรัฐธรรมนูญเยอรมันได้ตีความบทบัญญัติดังกล่าวในฐานะสิ่งที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของตนแล้วยังเป็นหลักการพื้นฐานในความนิยามของรัฐของประเทศเยอรมนีและสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลไม่อาจจำหน่วยจ่ายโอนอีกด้วย โดยมีนัยที่สำคัญดังนี้

ประการแรก มีความหมายเป็นหลักการทั่วไปที่มุ่งคุ้มครองความเสมอภาคระหว่างมนุษย์เพื่อห้ามไม่ให้มีการกดขี่คนลงเป็นข้าทาส บ่าวไพร่ หรือการเหยียดหยามทางด้านชาติพันธุ์

ประการที่สอง ในขอบเขตของการลงโทษ คุ้มครองสิทธิในร่างกายของบุคคล ห้ามไม่ให้ใช้การกระทำทารุณหรือการลงโทษต่ออวัยวะของมนุษย์ การตรวจพิสูจน์ตัวบุคคลหรือสภาพจิตใจจะใช้เครื่องจับเท็จหรือการใช้ยา หรือวิธีการอื่นซึ่งทำลายเกียรติของบุคคลด้วยการบังคับให้เปลี่ยนแปลงความเป็นตัวตนของเขาไม่ได้

ประการที่สาม ในขอบเขตทางการแพทย์ จำกัดการใช้เทคโนโลยีชีวภาพโดยเฉพาะกับความเป็นมนุษย์ เช่นในกรณีการโคลนนิ่ง (Cloning) เพื่อการสร้างมนุษย์ เป็นต้น

หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีผลคุ้มครองปัจเจกบุคคลไม่ให้ถูกการกระทำที่เป็นการล่วงละเมิดในทุกกรณีทั้งในกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตามก็ไม่ต้องไม่ลืมนำฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มประเทศยุโรปหลักสิทธิมนุษยชนและกฎหมายของประชาคมยุโรปมีผลทำให้กฎหมายภายในที่ละเมิดหลักกฎหมายดังกล่าวไม่มีผลใช้บังคับอีกด้วย

กฎหมายของประชาคมยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไม่ได้ใช้คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” โดยตรง แต่ได้บัญญัติรับรองหลักการนี้ไว้ในรูปของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน มาตรา 3 “ห้ามมิให้มีการต่อบุคคลด้วยการกระทำทารุณ หรือด้วยการลงโทษหรือการกระทำอื่นใดที่ไร้มนุษยธรรมหรือลดค่าของมนุษย์ลง” มาตรา 14 ห้ามมิให้การแบ่งแยกมนุษย์ด้วยลักษณะ “ทางเพศ ชาติพันธุ์ สีผิว ภาษา

¹¹ เช่น งานเขียนของ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2543)

¹² Article 1 (Human Dignity)

(1) Human Dignity shall be inviolable to respect and protect, it shall be the duty of all state authority.

ศาสนา ทัศนคติทางการเมืองหรือในทางอื่น พื้นฐานทางเชื้อชาติหรือทางสังคม การสังกัดอยู่ในชนกลุ่มน้อยของชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ การเกิดหรือสภาพการณ์อื่นใด” หลักกฎหมายดังกล่าวได้ถูกนำมาบังคับใช้กับคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปอยู่เนืองๆ¹³

ควรกล่าวไว้ด้วยว่านอกจากรัฐธรรมนูญเยอรมันแล้ว รัฐธรรมนูญของประเทศในยุโรปบางประเทศก็บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้เช่นกัน เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศกรีซฉบับลงวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ.1975 “การเคารพและคุ้มครองคุณค่าของความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการยึดมั่นไว้เช่นหลักการสูงสุดของรัฐ” หรือรัฐธรรมนูญของสเปนฉบับลงวันที่ 27 ธันวาคม ค.ศ.1978 มาตรา 10 “1.ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิทั้งหลายของบุคคลอันไม่อาจถูกล่วงละเมิด การพัฒนาบุคลิกภาพโดยอิสระของแต่ละบุคคล การเคารพกฎหมายและสิทธิของบุคคลอื่น เป็นหลักการพื้นฐานของระบบการเมืองและความสงบเรียบร้อยทางสังคม”¹⁴

ในประเทศฝรั่งเศส คำวินิจฉัยของศาลปกครองสูงสุดของฝรั่งเศส (Conseil d'Etat) ในคดี Lancer de nian¹⁵ ในคดีดังกล่าว นายกเทศมนตรีของเทศบาลแห่งหนึ่งได้ประกาศห้ามการแสดงที่ใช้เครื่องยิงส่งร่างคนแคระในลักษณะเป็นกระสุนออกไปในระยะสั้นๆ ให้ไปตกบนเบาะลม และศาลปกครองสูงสุดได้ให้เหตุผลที่จะคำสั่งดังกล่าวชอบด้วยเหตุผลเนื่องจากสอดคล้องกับหลักการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการที่สำคัญของบ้านเมือง ดังนั้น เมื่อมีปัญหาว่าการแสดงนั้นกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ฝ่ายปกครองจึงต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับ “สำนึกร่วมแห่งชาติ” (Conscience collective nationale) และห้ามไม่ให้มีการแสดงเช่นนั้นได้ แม้ว่าการห้ามการแสดงจะมีผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนตัวของคนแคระที่เป็นผู้แสดง เนื่องจากการแสดงนั้นเป็นการหารายได้และการได้มาซึ่งสถานะทางสังคมของบุคคลผู้นั้นก็ตาม ซึ่งเท่ากับว่าการเคารพหลักเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ในการประกอบกิจการค้าและอุตสาหกรรมไม่อาจถูกยกขึ้นมาขัดขวางอำนาจรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของฝ่ายบ้านเมืองที่จะต้องหยุดยั้งกิจกรรมใดๆ ที่ขัดต่อแบบแผนของสังคม

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่นำมาหาประโยชน์ในเชิงการค้าไม่ได้ อวัยวะ ไซหรือสเปิร์มของมนุษย์จึงไม่อาจเป็นวัตถุแห่งการซื้อขาย การยินยอมของปัจเจกบุคคลที่กระทำต่อเนื้อตัวร่างกายหรือส่วนของร่างกายของตนเพื่อยกเว้นหลักการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงไม่เกิดผลบังคับใดๆ ในทางกฎหมาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมนุษย์ไม่อาจละทิ้งความเป็นมนุษย์ ซึ่งกรณีนี้ศาลสูงของฝรั่งเศสได้เคยวางแนวคำวินิจฉัยไว้แล้วในการตัดสินคดีเกี่ยวกับการตกลงรับเป็นแม่อุ้มบุญ (mère porteuse)¹⁶

กรณีที่สองในคดี Benetton¹⁷ ผู้ป่วยโรคเอดส์ร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องผู้จัดทำแผ่นป้ายโฆษณาแสดงส่วนของร่างกายมนุษย์เป็นการล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล (L'intimité de la vie privée) ศาลชั้นต้นไม่รับข้ออ้าง

¹³ คำวินิจฉัยในคดีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา (Affaire linguistique belge, 23 juillet 1968) และคดีที่เกี่ยวกับการกระทำทารุณ (คดี Soering, 7 juillet 1987)

¹⁴ อ้างใน Marie-Luce Pavia. “La découverte de la dignité de la personne humaine” in *La Dignité de la personne humaine*. Sous la direction de Marie-Luce Pavia et Thierry Revet, (Paris : Economica, 1999) p. 8-9.

¹⁵ CE, ass., 27 octobre 1995. Ville d'Aix-en-Provence, RFD adm. 1995. 1204. Concl. Frydman ; D. 1996. 177 note Lebreton ; JCP 1996. II. 22630. Note F. Hamon.

¹⁶ คำพิพากษาของศาลสูงโดยที่ประชุมใหญ่ Cass.Ass.Plén ; 311 mai 1991, D. 1991, jur. P.417, rapp. Chartier, noté de Thouvenin, ซึ่งตัดสินกลับคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ปารีส CA Paris, 15 juin 1990, JCP 1991, II, n° 21653, note B. Edelman et C. Labrusse.

¹⁷ CA Paris, 28 mai 1996, D. 1996, jur. P. 617, note B. Edelman.

ของโจทก์โดยเห็นว่าสิทธิส่วนบุคคลที่โจทก์อ้างเป็นสิทธิเฉพาะบุคคลที่ได้รับความเสียหายเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งบุคคลโดยทั่วไปไม่อาจอ้างความเสียหายเพื่อมาเป็นโจทก์ฟ้องคดีนี้ได้ ในชั้นศาลอุทธรณ์ โจทก์ชี้ให้เห็นว่าป้ายโฆษณาแสดงผู้พบเห็นเกิดความรังเกียจผู้ป่วยโรคเอดส์ ทำให้ไม่อาจอยู่ร่วมในสังคมปกติได้ จึงไม่ใช่เรื่องในขอบเขตของสิทธิส่วนบุคคลแต่เป็นสิทธิของความเป็นมนุษย์ ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่าภาพที่มีการโฆษณาได้ก่อให้เกิดสัญลักษณ์ที่เป็นภาพลบต่อศักดิ์ศรีของบุคคลที่ถูกกระทบ คือทำให้เกิดรู้สึกถูกปฏิบัติเสียดหรือย่ำความรู้สึกแปลกแยกจากสังคมมากยิ่งขึ้น จึงเป็นการใช้สิทธิโฆษณาที่มีขอบ

คดีในทำนองเดียวกันนี้ ศาลปกครองสูงสุดของฝรั่งเศสได้เคยมีคำวินิจฉัยเห็นชอบด้วยคณะกรรมการควบคุมสื่อวิทยุโทรทัศน์ (Conseil supérieur de l'audiovisuel) ที่สั่งลงโทษลดการอนุญาตกระจายเสียงของสถานีวิทยุแห่งหนึ่งลงเป็นเวลา 1 ปี เพราะเหตุที่ผู้จัดรายการของสถานีวิทยุดังกล่าวได้กระทำการโฆษณาหลายครั้งซึ่งการสนับสนุนแนวคิดเชื้อชาตินิยมและการต่อต้านชาวยิว อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งอยู่ในอำนาจของคณะกรรมการที่จะมีคำสั่งลงโทษได้¹⁸

3.2 การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในรัฐธรรมนูญไทย

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันนี้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติให้ความรับรองคุ้มครองต่อ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” จึงจะได้แยกพิจารณาสถานะของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 มาตรา 26 และมาตรา 28 ตามลำดับ

(1) สถานะของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญ

มาตรา 4 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรานี้ มีสถานะเป็นการวางหลักทั่วไปโดยการประกาศเจตนารมณ์ของรัฐที่จะให้ความรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะมาตรา 4 อยู่ในหมวด 1 บททั่วไป ซึ่งเป็นหมวดที่กำหนดหลักการทั่วไปของรัฐ อันถือว่าเป็นสาระสำคัญที่มีลักษณะทั่วไป หรือเป็นการกำหนดขอบเขตกว้างๆ ของรัฐธรรมนูญว่า สาระสำคัญของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวดต่อๆ มาจะต้องสอดคล้องกับหลักทั่วไปดังกล่าว กล่าวคือ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล รัฐจะต้องให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล มีผลให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นตัวกำหนดและเป็นตัวจำกัดวัตถุประสงค์และภาระหน้าที่ของรัฐ ความชอบธรรมของรัฐและของกฎหมายที่มีต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ การบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญยังเป็นการบังคับให้รัฐต้องกำหนดเป็นหลักกฎหมายทั่วไปว่าอำนาจอื่นๆ นอกเหนือจากอำนาจรัฐก็ไม่อาจที่จะละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ ในด้านการตีความเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ นั้น จะต้องตีความว่าสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ นั้น ต่างมีผลมาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยจะต้องถือว่าเนื้อหาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องนำมาใช้ประกอบในการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ด้วย

(2) สถานะของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญไทย

มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามมาตรานี้ มีสถานะเป็นคุณค่าที่รัฐธรรมนูญมุ่งหมายจะให้การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ การใช้อำนาจขององค์กรของรัฐทุกองค์กรจะต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญ โดยองค์กรของรัฐ

¹⁸ CE, 9 octobre 1996, Assoc. Ici et Maintenant, D. 1997, Somm. P. 81, Obs. T. Hassler.

จะต้องละเว้นไม่กระทำการใดๆ ในลักษณะที่จะเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล และจะต้องดำเนินการใดๆ ในทางที่จะทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรี

(3) สถานะของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญไทย

มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้”

จากบทบัญญัติมาตราดังกล่าวย่อมเห็นได้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มีสถานะเช่นเดียวกับกับ “สิทธิและเสรีภาพ” เพียงแต่มีสาระและแตกต่างไปจากสิทธิและเสรีภาพในแต่ละเรื่อง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นวัตถุประสงค์ในทางกฎหมายที่อาจให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ และเมื่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีสถานะเช่นเดียวกับสิทธิและเสรีภาพ การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของมาตรา 28 วรรคหนึ่งเช่นเดียวกัน กล่าวคือ บุคคลจะอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้เพราะศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลหนึ่งย่อมมีขอบเขตอยู่ที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น หากมีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว บุคคลซึ่งถูกละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าวย่อมสามารถที่จะยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

การบัญญัติถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในมาตรา 4 มาตรา 26 และมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญไทยเช่นนี้ ย่อมเห็นได้ชัดเจนว่ารัฐธรรมนูญไทยได้ให้ความรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจนโดยแยกออกจากสิทธิและเสรีภาพ และถือว่าเป็นรากฐานของสิทธิและเสรีภาพทั้งปวง รวมทั้งยังเป็นสาระแห่งสิทธิและเสรีภาพ อันถือว่าเป็นขอบเขตที่รัฐไม่อาจล่วงละเมิดเข้าไปได้

การใช้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทยเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นยังอาจมีประเด็นปัญหาอีกว่า เฉพาะคนไทยเท่านั้นที่มีสิทธิกล่าวอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิดังกล่าวรวมถึงบุคคลต่างด้าวที่อาจกล่าวอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ด้วย ทั้งนี้ เพราะมีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ใน 2 หมวด กล่าวคือ ในหมวด 1 บททั่วไป และหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

โดยที่มาตรา 4 ได้บัญญัติให้ความรับรองคุ้มครองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลเป็นการทั่วไปกรณีย่อมจะต้องตีความให้คุณค่าดังกล่าวมีผลเป็นการคุ้มครองทั่วไป นอกจากนี้ หากพิจารณาสาระของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว เป็นไปไม่ได้ที่จะมีการจำแนกกลุ่มบุคคลเพื่อให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม โดยที่หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยได้บัญญัติรับรองคุ้มครองเฉพาะแก่ชนชาวไทยเท่านั้น ดังนั้น เพื่อตีความการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่บัญญัติคุ้มครองไว้ดังกล่าวให้สอดคล้องกัน จึงอาจตีความได้ว่า บุคคลทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวย่อมที่จะอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ แต่เฉพาะสำหรับคนต่างด้าวอาจมีการบัญญัติกฎหมายเพื่อจำกัดการอ้างสิทธิดังกล่าวได้ ดังนั้น ตราบใดที่ไม่มีกฎหมายจำกัดการอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว บุคคลต่างด้าวจึงอาจอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้เช่นเดียวกับคนไทย

4. การใช้สิทธิเพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ในหัวข้อนี้จะได้แบ่งลักษณะของการใช้สิทธิเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การใช้สิทธิต่อองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรศาล และการใช้สิทธิทางศาล

(1) การใช้สิทธิต่อองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรศาล

ในกรณีที่มีการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ บุคคลผู้ถูกละเมิดอาจใช้สิทธิต่อองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรศาล ได้ดังนี้ 1) ผู้ตรวจการแผ่นดิน 2) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

1) ผู้ตรวจการแผ่นดิน

ผู้ตรวจการแผ่นดินจัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทย มาตรา 242 ประกอบการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดิน พ.ศ.2552 มีหน้าที่หลักในการให้ความคุ้มครองสิทธิต่างๆ ของบุคคลที่ได้รับความเดือดร้อนจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยมิชอบ แต่อำนาจหน้าที่ของผู้ตรวจการแผ่นดินที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 245 คือกรณีที่เห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ คำสั่งหรือการกระทำใดของบุคคลใดตามมาตรา 244 (1) (ก) มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ให้ผู้ตรวจการแผ่นดินเสนอเรื่องพร้อมความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองเพื่อพิจารณาวินิจฉัย

2) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 256 และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.2542 และให้บุคคลผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน บุคคลผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนมีสิทธิยื่นคำร้อง ณ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หรือส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ หรือจะยื่นต่อกรรมการคนใดคนหนึ่งหรือองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนเพื่อส่งต่อไปยังสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ นอกจากนี้ ในกรณีที่มีการร้องเรียนจากผู้ซึ่งถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน หรือในกรณีที่ปรากฏแก่องค์กรพัฒนาเอกชนดังกล่าวว่ามีการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนดังกล่าวได้พิจารณาเบื้องต้นแล้วเห็นว่ากรณีมีมูลก็อาจเสนอเรื่องให้คณะกรรมการดำเนินการต่อไปได้

ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นสมควรให้มีการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือในกรณีที่คณะกรรมการได้รับคำร้องว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเห็นว่ากรณีดังกล่าวมีมูลและอยู่ในอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ให้คณะกรรมการมีอำนาจแจ้งไปยังบุคคลหรือหน่วยงานที่คณะกรรมการเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนเพื่อให้บุคคลหรือหน่วยงานนั้นชี้แจงข้อเท็จจริงภายในระยะเวลาที่คณะกรรมการกำหนด ให้คณะกรรมการจัดทำรายงานผลการตรวจสอบซึ่งต้องระบุรายละเอียดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับพฤติการณ์แห่งการละเมิดสิทธิมนุษยชน และมาตรการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าบุคคลหรือหน่วยงานใดมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายในเรื่องใดและด้วยวิธีการใด รวมทั้งระยะเวลาในการดำเนินการตามมาตรการดังกล่าว ในกรณีที่บุคคลหรือหน่วยงานมิได้ดำเนินการตามมาตรการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือดำเนินการแล้วแต่ยังไม่แล้วเสร็จโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ให้คณะกรรมการรายงานต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อสั่งให้มีการดำเนินการตามมาตรการแก้ไขปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนภายใน 60 วันนับแต่วันที่ได้รับรายงาน และในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการหรือสั่งการให้ดำเนินการตามมาตรการแก้ไขปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการไม่มีอำนาจสั่งการให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบแก้ไขเยียวยาการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพด้วยตนเอง คงทำได้แต่เพียงรายงานให้รัฐสภาในฐานะที่ตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจเพื่อให้รัฐบาลเป็นผู้พิจารณาดำเนินการต่อไป

(2) การใช้สิทธิในทางศาล

รัฐธรรมนูญไทย มาตรา 28 วรรคสอง บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้”

หลักการให้ปัจเจกบุคคลสามารถใช้สิทธิทางศาลได้นี้เป็นเสมือนการให้หลักประกันแก่การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้อีกชั้นหนึ่ง และโดยที่ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มีสถานะเช่นเดียวกับ “สิทธิและเสรีภาพ” ซึ่งเท่ากับว่าบุคคลที่ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถจะใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในคดีได้

นอกจากนี้ ตามบทบัญญัติมาตรา 27 ได้บัญญัติให้องค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร และองค์กรตุลาการผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยตรง ในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายนั้น และในกรณีที่มีการใช้อำนาจล่วงละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ เช่น ฝ่ายนิติบัญญัติได้ออกกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งแล้วมีผลกระทบต่อสิทธิหรือเสรีภาพของประชาชนโดยไม่เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด บุคคลซึ่งได้รับผลกระทบจากกฎหมายดังกล่าว อาจดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองที่มีเขตอำนาจ และใช้สิทธิโต้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติของมาตรา 6 และให้ศาลนั้นเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยในประเด็นที่บทกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและไม่มีผลใช้บังคับได้ตามมาตรา 211 หรือใช้สิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญโดยตรง ในกรณีที่ไม้อาจใช้สิทธิโดยวิธีการอื่นได้แล้วตามมาตรา 212

ส่วนการกระทำของฝ่ายบริหารที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของศาลเช่นกัน ส่วนจะอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบของศาลปกครองหรือศาลยุติธรรมนั้นก็ต้องพิจารณาจากการกระทำของฝ่ายปกครองนั้นๆ ถ้าหากเป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นคำสั่งทางปกครอง การออกกฎหมายลำดับรอง หรือเป็นการกระทำในลักษณะเป็นการปฏิบัติการทางปกครอง ก็อยู่ในอำนาจศาลปกครอง แต่ถ้าหากว่าไม่ใช่ก็อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม

สำหรับองค์กรตุลาการนั้น ศาลมีความผูกพันอยู่ 2 ประการในการตรวจสอบเกี่ยวกับการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือ ประการแรกศาลต้องตรวจสอบว่ากรณีที่เป็นคดีมาสู่ศาลนั้นเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพหรือไม่ และประการที่สองศาลเองจะต้องไม่ใช่หรือตีความกฎหมายไปในทางที่จะเป็นการละเมิดสิทธิดังกล่าว

มาตรา 28 วรรคสองของรัฐธรรมนูญไทยได้บัญญัติหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยศาลไว้ โดยให้บุคคลซึ่งถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ ส่วนการเริ่มต้นจะใช้สิทธิยังศาลใดนั้น ย่อมแล้วแต่กรณีของการกระทำที่ถูกโต้แย้งนั้นว่าเป็นการกระทำที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลใด กล่าวคือ อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง หรือศาลยุติธรรม แล้วแต่กรณี หากกรณีที่โต้แย้งกันนั้นเป็นผลมาจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ คู่ความในคดีย่อมมีสิทธิยกประเด็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายในเรื่องนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ศาลเจ้าของคดีส่งเรื่องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามมาตรา 211 หรือใช้สิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญโดยตรง ในกรณีที่ไม้อาจใช้สิทธิโดยวิธีการอื่นได้แล้วตามมาตรา 212 ดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว

บทสรุป

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไม่ให้ถูกล่วงละเมิดโดยมิชอบจากการกระทำใดๆ ของบุคคลอื่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการใช้อำนาจของรัฐ มีพื้นฐานมาแต่อดีตและลงหลักมั่นคงโดยการใช้รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายพื้นฐานของรัฐ แต่ความละเอียดลึกซึ้งและขอบเขตของสิทธิขั้นพื้นฐานที่มีการขยายตัวไป

ตามสำนึกและความเข้าใจโลกและชีวิตของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้ยากแก่การกำหนดด้วยถ้อยคำภาษา การสร้างหลักศีลธรรมความเป็นมนุษย์เพื่อให้ครอบคลุมคุณค่าที่มนุษย์พึงประพฤติปฏิบัติต่อกันจึงเป็นวิธีการที่ชาญฉลาดในมิติของกฎหมายและความยุติธรรมที่มนุษย์อาจหิบบิ้นให้แก้กันได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การที่จะนำเอาหลักศีลธรรมความเป็นมนุษย์ที่เป็นคุณค่ารากฐานของสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมาใช้บังคับให้เกิดผลสมตามเจตจำนงที่พึงกระทำนั้นยังต้องอาศัยองค์กรต่างๆ ที่ใช้อำนาจของรัฐ ซึ่งรวมถึงศาลที่เป็นที่พึ่งสุดท้าย ในการดำรงความศักดิ์สิทธิ์ของหลักกฎหมายนี้ไว้เช่นเดียวกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานอื่นๆ ที่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้อย่างชัดเจนแล้ว ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ในสังคมอย่างใดที่บุคคลพึงได้รับความคุ้มครองในขอบเขตเพียงใด หรือบุคคลพึงถูกกำหนดให้มีหน้าที่ต้องประพฤติปฏิบัติอย่างใดในการอยู่ในสังคมจึงต้องอาศัยองค์ความรู้และคุณธรรมของผู้ใช้กฎหมายในการสร้างสมดุลระหว่างการใช้อำนาจมหาชนของรัฐเพื่อปกป้องประโยชน์สาธารณะกับการคุ้มครองสิทธิหรือประโยชน์ส่วนบุคคลที่ต้องอยู่ในกรอบที่เชื่อถือไว้วางใจได้นั่นเอง

บรรณานุกรม

นพนิติ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2537

บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่
กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2543

อุดม รัฐอมฤต และคณะ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตาม
มาตรา 28, กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544

David Feldman, Human Dignity as a Legal Value, [1999] P.L.Winter@Sweet&Maxwell and Contributors

Marie-Luce Pavia. "La decouverte de la dignité de la personne humaine" in *La Dignite de la
personne humaine*. Sous la direction de Marie-Luce Pavia et Thierry Revet, Paris : Economica, 1999